

Dr. ZSOHÁR András
titkárság vezető
Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa
/Magyarország, Budapest/

AZ ÉRDEKVISZONYOK, ÉRDEKKÉPVISELET, ÉRDEKEGYEZTETÉS
A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEKBE

A szövetségi jelleg megítélésének egyik kardinális kérdése a tagi érdekképviselet megítélése. A szövetkezetpolitika kezdetben ezt a kérdést leszűkítette a szövetkezeten belüli funkciókra, az önkormányzati szervek belső működésére. Így a legfőbb kérdésként az egyéni érdekképviselet szempontjából a tagsági viták eldöntésének szövetkezeten belüli, vagy kívüli fórumai szerepeltek. Ezért rögzítették le már a kezdet-kezdetén, hogy a szövetkezeten belül kell a szövetkezeti döntőbizottság fórumán rendezni a jogvitás ügyeket, majd azt követően lehet csak külső, bírói szerv elé vinni a problémákat. Így egyrészt leválasztódott az állami szervezetről az egyedi ügyekben való beavatkozás lehetősége, de ugyanakkor a képviseletnél sem fogalmazódott meg hangsúlyozottan ez a feladat.

A tagi érdekvédelemnek azonban nem a tagsági vitás ügyek önkormányzati fórumai adják a politikai tartalmát, hanem a szövetkezeti tagnak, mint egyénnek, /aki egyben tulajdonos is/, a munkavállalói és társtulajdonosi, társadalompolitikai, jogi képviselete.

A szövetkezetpolitika következetes volt abban, hogy az érdekvédelem elsődleges fórumaiként a szövetkezet belső önkormányzatait jelölte meg, de nem volt szó arról, hogy felépítmenyi szinten, tehát a területi és országos érdekképviselet szintjén érvényesítsék a tagi érdekvédelmet.

A szakszervezeti jellegű funkciók; a tagok munkavállala-

lói, dolgozói jogállásával együttjáró jogok védelmének intézményes csatornái szövetségi szinten nem épültek ki olyan következetesen, mint a szervezeteken belüli formák. Így az üdültetés, a munkavédelem, a szociális, jóléti tervezés, a jogsegélyszolgálat, a társadalombiztosítás, belső szabályzatok - a kollektív szerződéshez hasonló - rendszeres és külső mozgalmi felülvizsgálata elmaradt a tagi igényektől.

A bérből- és fizetésből élő dolgozók szakszervezeti érdekképviselése megfelelően egyénre orientált, míg a szervezetek önkormányzat fórumai túlságosan a gazdálkodás kollektívaktulajdonosi szempontjaira figyelemmel kollektívákra orientáltak. A kollektív és egyéni érdekvédelem együttes követelményeként fogalmazódik meg. De nagyobb szervezetre és a mozgalom különböző szervei között jobb munkamegosztásra van szükség.

Az érdekképviselési szerv lényege, érdekképviselés, érdekegyeztetés. Az érdekképviselési szerv lényege nem más, mint a társadalom meghatározott osztályának, rétegének, csoportjainak érdekét feltáró és más személyek, szervek előtti képviselési tevékenység.

Az érdekképviselés legfontosabb kérdése, hogy kik az érdekképviselt alanyok. Kinek az érdekeit képviseli az adott szervezet? A mezőgazdasági szervezetek érdekképviselése kialakításakor 1967-ben a szervezetek, mint kollektív érdekképviseléséről volt szó. S a szervezetek meghatározott számú tagból állnak, a tagság érdekképviselése mégsem volt közvetlenül az érdekképviselési szervek feladatává téve. Közvetlen megfogalmazása is hiányzott a törvényekből és az alapszabályokból. A szervezetek tagság érdekeit kezdetben nem közvetlenül, hanem a szervezetek kollektív érdekein keresztül képviselték. Amennyiben a tagi érdekről volt szó, azok kollektív érdekként jelentkeztek, illetőleg lettek képviselve.

A tagság érdekeit tehát a szövetkezeten belül a szövetkezeti önkormányzat szervein keresztül kellett és lehetett képviselni.

A szövetkezetek bizottságai: a vezetőség, a küldöttgyűlés, részközgyűlés. A közgyűlés fórumai voltak azok a szervezeti keretek, amelyeken keresztül egyéni érdekképviselés lehetősége megvan. A tagság érdekeinek képviselésével tehát közvetlenül nem szabályozta az első termelőszövetkezeti törvény, annyira magától értetődőnek tekintette, hogy a tagság érdekkonfliktusai maradéktalanul feloldódjanak a szövetkezeti önkormányzat keretében. Így nem tartotta szükségesnek a kodifikáció sem az egyéni tagi érdekekkel való közvetlen képviselési foglalkozást.

A szövetkezetek által létrehozott ugynevezett szövetkezeti társulások képviselését sem rendezte az első tsz. törvény, bár ezek nem természetes személyek, hanem jogi személyek voltak, és lényegében az elmélet és a gyakorlat is másodlagos szövetkezeti formáknak tekintette őket.

A törvény indokolása szükségesnek tartotta kimondani, hogy nincs szükség a területi szövetségi munkában a társulások részvételére, ezen ugyanis a törvényi indokolás hipotézise szerint, a fenntartó szövetkezeteken keresztül vesznek részt a szövetség munkájában.

Kezdetben tehát igényként semmfogalmazódott meg a tagok és a társulások közvetlen érdekképviselése. A mezőgazdasági szövetkezetek II. kongresszusa már sürgette a társulások, a III. kongresszus pedig egyértelműen kötelezővé tette a kizárólagos szövetkezeti részvételével működő szövetkezeti társulások és a tagok egyéni érdekében képviselését.

A jogi és alapszabályi szabályozás az 1977. évi módosítás során teremtette meg a törvényi és jogi lehetőségeket az érdekképviselési alanyok körének bővítésére.

Az érdekképviselőt célja mindig igazodik a szövetség céljaihoz, vagyis lényegében a tagság anyagi, szociális, kulturális jólétének biztosítása, társadalmi, politikai felemelkedésük szervezése minden törvényes eszközzel.

Az érdekképviselőt célja tehát nem választható el a szövetségek céljaitól, feladataitól. Az érdekképviselőt terjedelme tágabb mint a tagság jogainak összessége, hiszen a jogilag nem szabályozott és így nem védett garantált érdekek érvényesítése is beletartozik. Az érdekképviselőt minimális célja a jogilag is szabályozott érdekek /a tagság jogainak és kötelezettségeinek/ érvényesítése.

Az érdekképviselőt fő területei így a szövetség kétős jellegéhez igazodnak, társadalmi, mozgalmi és gazdasági jellegűek. Az érdekképviselőt szervek ma már a jogi szabályozás szerint is ellátják a szövetségi /társulások/ tagság érdekeinek képviselőtét. Az érdekek képviselőtete a szövetségek és társulások esetében kollektív, hiszen közöségekről, kollektívákról van szó. A tagság képviselőtete azonban lehet kollektív és lehet egyéni képviselőt is.

Az érdekképviselőt szervek /országos és területi szinten/ általában és leggyakrabban a tagok kollektív érdekeit képviselik.

Az egyéni érdekképviselőt országos szinten a panasz eljárás keretében a jogsegélyszolgálat irányítása keretében, valamint a társadalombiztosítás és a személyi ügyek /korongedményes nyugdíjazás/ egyéni ügyintézésében érvényesül. A területi szövetségek a szövetségi tagok egyéni érdekvédelmét segítő szövetségi jogsegélyszolgálat szervezése körében látnak el érdek- és jogi képviselőt. Az érdekképviselőt szervek tehát a tagság egyéni érdekvédelmét a kollektív érdekek és réteg képviselőt belső, külső egyeztetés útján, valamint a jogsegélyszolgálat és a panaszügyekben való közreműködés keretében végzi.

Az érdekképviselőket lényeges elemé a képviselt érdekek egyeztetése, a társadalom érdekeivel.

Az érdekképviselőket célja a társadalmi csoport és az egyéni érdekek összhangjának, érvényesülésének segítése. Az érdekösszhang szükség esetén kényszer útján történő érvényesítése az állami szervek jogköre. Az érdekképviselőketi szervek tehát csak társadalmi, politikai, mozgalmi eszközökkel szervezhetik munkájukat, mely nélkülözi a kényszer és a szankció elemeit.

Az egyeztetés végső célja az érdekösszhang megteremtése és az adott probléma, feladat konfliktusmentes vagy a legkisebb érdeksérelemmel való megoldása. Az érdekegyeztetés bonyolult folyamat, mivel az érdekek egyeztetése során, nem mindig egyértelmű, hogy mi a társadalmi érdek, amely elsődlegességet élvez. Jellemző erre az első kongresszuson a Párt és a Kormány képviselőketében felszólaló miniszterhelyettes megállapítása, mely: "A földművelésügyi, élelmiszerügyi, erdőgazdasági és földmérési hivatalok egyesítése indokolt." Azt várjuk a minisztériumtól, hogy működése területén javul a gazdaságosság, az irányítás eddigi széttagoltsága mellett nagyon nehéz volt nem egy esetben szinte keresztülvihetetlen a sokszor egyoldalú üzemi, és tárcaérdekekkel szemben a központi állami érdekek kellő időben történő tisztázása és érvényesítése. A területi tsz. szövetségek megalakítása és érdekképviselőketi tevékenységük várható kiterjesztése megkívánja, hogy az állami érdekek mindenkor kellőképpen tisztázottak, egységbefoglalhatók és érvényesíthetők legyenek.

Az érdekképviselőketi szervek alapvető kötelessége az érdekek nyílt ütköztetése, védelme. A szervezetek vagy szervezetkezeti tagok érdekei látszólag csak csoport, illetve egyéni érdekek lehetnek. Ezért néha az érdekképviselőketi szervek szűgyelve az általuk képviselt érdekeket, azokat

társadalmi érdekeknek igyekeznek feltüntetni, hogy könnyebben érvényesíthessék. Ugyanezt teszik más szervezetek is, amikor minisztériumi, ágazati, vállalati stb. érdekeiket társadalmi érdekként igyekeznek feltüntetni. A konkrét erőviszonyoknál fogva néha az ágazati csoport, sőt egyéni érdekek érvényesítése is történhet társadalmi érdekekre történő hivatkozással. A társadalmi, csoport, egyéni érdeket, illetve az érdekek jellegét nem az adott szervezet hierarchiájában elfoglalt helye határozza meg.

Az érdekegyeztetés során általában a különböző szintű pártszervek előtt tárulnak fel a legszélesebb körben a különbözőféle érdekek és a párt érvényesíti a társadalmi érdeket.

Ahhoz, hogy a párt sikerrel valósíthassa meg érdekegyeztetői feladatát, mindenek előtt az szükséges, hogy világosan lássa a gazdasági, társadalmi folyamatokat és ezek érdekösszefüggéseit. Ezt nehezíti, hogy az érdekek mozgása az előbb említetteknél fogva nem egyértelmű. Szükséges, hogy különböző szervezetek eredeti funkcióinak megfelelően tevékenykedjenek. Nem lehet elvárni tehát az érdekképviselői szervektől, hogy csak az állami vagy a társadalmi érdekeket tükröző határozatokat érvényesítsék és nem az általa képviselt érdekeket. Ugyancsak helytelen, ha a különböző minisztériumok a népgazdasági érdek érvényesítése helyett az általuk felügyelt hivatalok érdekeinek képviselésében lépnek fel és megkülönböztetést érvényesítenek szektorális, vagy ágazati hovatartozástól függően.

Az állami szervek ilyen irányú /diszkriminációs és lényegében diszfunkcionális tevékenysége/ nehezíti a tényleges érdekek feltárását, nyílt ütköztetését és a társadalmi érdekek érvényesítését. Természetesen az érdekképviselő, érdekegyeztetés mellett az érdekképviselői szervek közvetítik az egyeztetett közös, vagy társadalmi érdekekkel össz-

hangban álló csoportérdekeket. Az ugynevezett transzmissziós tevékenység tehát nemcsak felfelé irányul - és nemcsak külső szervek előtt történik, - hanem befelé, a szövetkezeteken belüli magatartást is befolyásolja. A transzmisszió, a társadalmi közösségi érdekek képviselése és egyeztetése érdekképviselési módszerekkel, kényszer igénybevétele nélkül történik, mivel az érdekképviselési szervek nem szankcionálnak és nem jogosultak kötelező határozatokat hozni a szövetkezetekre és azok tagjaira. Az érdekegyeztetés során tehát lehetséges, hogy az adott helyzetben az egyéni érdekként jelentkező érdekek érvényesítése társadalmi érdek érvényesítését is jelenti. Pl. az egy adott tagi dolgozóközösség visszamenőleg érvényesíti a részére ki nem fizetett túlmunkadíjat, akkor ez, a szövetkezetet, mint csoportot hátrányos helyzetbe hozhatja, mivel emiatt esetleg nagyszámú jövedelemnövelményadót kell fizetni. Nyilvánvaló, hogy ilyen esetben a szövetkezet szűkebb vezetőjének vagy csoportjainak érdekei egymással szembekerülnek, aminek feloldása csak a jogszabályokban foglaltak szerint oldható fel. Az érdekképviselések mozgalmon belüli ráhatása tehát szemben állhat az egyéni, szövetkezeti stb. érdekekkel.

A társadalmi érdekeket általában a jogszabályok tartalmazzák, tehát a dolgozóknak meghatározott feltételek mellett a túlmunkadíj jár még akkor is, ha emiatt a szövetkezet mint kollektíva alaphiányos vagy veszteségessé válna. A konkrét egyéni érdekek érvényesítése tehát egyéni érdekek érvényesítése, tehát csoportérdekek sérelmével járhat, érvényesülése mégis a társadalmi érdekek érvényre jutását jelenti.

Tartós érdekkonfliktust jelentett hosszú időn át a szövetkezeti tagok nyugdíjkorhatár szempontjából való megkülönböztetése. A népgazdaság teherbíró képességével párhuzamosan létrejött az a jogi szabályozás, amely ezt a kérdést feloldotta, így az érdekképviselési kezdeményező magatartás

/II. kongresszus határozata/ járult hozzá, hogy a kérdés nem az eredetileg előirányzott időben, hanem már az V. ötéves terv végén realizálódhat.

Napjainkban is keletkezhetnek újabb ellentmondások, különbségek a társadalom különböző rétegei között. Ezek akkor tűnnek a legsérelmesebbnek, ha nyíltan is manifesztálódnak, vagyis nemcsak jogi, közgazdasági szabályozásban is tükröződnek. Pl. dolgozók lakástámogatásának hitelfeltételében meglévő különbségek, hus ártámogatást kompenzáló térítés, gyermekgondozási segély, stb. Ezek megszüntetéséért küzdeni, az érdekképviselő fontos feladata.